

Θέμα Εισήγησης: «Σχεδιασμός Παιδαγωγικού Υλικού για την Ανάπτυξη Κριτικού Οπτικού Γραμματισμού»

**Μπαμπαλιούτας Δημήτρης, δάσκαλος, Med.
Βόλος, Μάρτιος 2011**

Γραμματισμός [1] (literacy)

Μεταβολή-διεύρυνση της έννοιας του γραμματισμού, εξαιτίας:

- Κοινωνικο-οικονομικών αλλαγών (παγκοσμιοποίηση, «αγοροποίηση»).
- Τεχνολογικών αλλαγών (νέες δυνατότητες παραγωγής και διάδοσης πληροφοριών αλλά και δημιουργίας Σημασιών).

Γραμματισμός [2]

- ❑ Μεταβολή της έννοιας του γραμματισμού στο επίπεδο της δημιουργίας νοημάτων, σημασιών-σημείων.
- ❑ Συνεισφορά της Σημειωτικής στη νέα θεώρηση.
- ❑ Μετάβαση από την παραδοσιακή Γραμματική στη Λειτουργική Συστημική Γραμματική με έμφαση στη Σημασία.
- ❑ Γραμματική=γραπτό κείμενο.
- ❑ Σημασία=όχι μόνο γραπτό αλλά κυρίως πολυτροπικό κείμενο.

Γραμματισμός [3]

- Πολυτροπικά κείμενα: Κείμενα στα οποία το Νόημα/Σημασία προκύπτει από τη συμβολή διαφόρων Τρόπων (λόγος, εικόνα, ήχος, κινήσεις, κλπ).
- Πολυγραμματισμοί: Απότοκα της δυνατότητας για παραγωγή Νοημάτων/Σημασιών με διάφορους Τρόπους και Μέσα.

Κριτικός Γραμματισμός

- Έλεγχος επί της παραγωγής του κειμένου [και του «κειμένου»] ως προϊόντος και ως διαδικασίας.
- Ανάπτυξη κριτικής επίγνωσης ως προς τους κοινωνικούς στόχους και ως προς τίνος τα συμφέροντα εξυπηρετούνται μέσω του κειμένου (Baynham, 2002: 12-13).

Κείμενο κατά M.A.K. Halliday

- «Μπορούμε να ορίσουμε το κείμενο με τον απλούστατο τρόπο, λέγοντας ότι είναι γλώσσα, η οποία είναι λειτουργική. Με τη λέξη λειτουργική εννοούμε απλώς τη γλώσσα που κάνει κάποια δουλειά σε κάποιο κοινωνικό πλαίσιο, σε αντίθεση με τις μεμονωμένες λέξεις ή προτάσεις που θα μπορούσε κάποιος να γράψει στον πίνακα [...] Έτσι κάθε περίπτωση ζωντανής γλώσσας που παίζει κάποιο ρόλο στα πλαίσια μιας κατάστασης, μπορούμε να την αποκαλούμε κείμενο. Μπορεί να είναι είτε προφορικό είτε γραπτό ή στην πραγματικότητα εκφρασμένο με κάθε άλλο μέσο έκφρασης που θα θέλαμε» (Halliday, 1989: 10)

Μεταλειτουργίες Επικοινωνιακών Συστημάτων κατά M.A.K. Halliday

- Η Αναπαραστατική Μεταλειτουργία (Ideational Metafunction), δηλαδή η λειτουργία δημιουργίας αναπαραστάσεων.
 - Η Διαπροσωπική Μεταλειτουργία (Inter-Personal Metafunction), δηλαδή ο ρόλος που παίζει η γλώσσα στη δημιουργία αλληλεπιδράσεων μεταξύ συγγραφέων και αναγνωστών ή ομιλητών και ακροατών.
 - Η Κειμενική Μεταλειτουργία (Textual Metafunction), η οποία συνδέει τα ξεχωριστά κομμάτια αναπαράστασης και αλληλεπίδρασης στις ολότητες που αναγνωρίζουμε ως ιδιαίτερα είδη κειμένων ή επικοινωνιακών γεγονότων (συμβάντων).
- (Kress & Van Leeuwen, 1996: 40-42, Jewitt & Oyama, 2002: 140).

Μεταλειτουργίες Πολυτροπικού Επικοινωνιακού Συστήματος (κατά Gunther Kress & Theo Van Leeuwen)

- **Αναπαραστατικό Νόημα ή Μορφή Αναπαράστασης (Ideational – Representational Meaning).**
- **Διαδραστικό Νόημα ή Σχέση Δράστη – Θεατή (Interpersonal – Interactive Meaning).**
- **Νόημα της Σύνθεσης (Textual – Compositional Meaning).**

1. Αναπαραστατικό Νόημα ή Μορφή Αναπαράστασης ή Τι βλέπεις;

- Το Αναπαραστατικό Νόημα μεταβιβάζεται πρωτίστως από τους (αφηρημένους ή συγκεκριμένους, φανερούς ή υπονοούμενους) «μετέχοντες» (participants), δηλαδή ανθρώπους, μέρη ή πράγματα, που απεικονίζονται (Jewitt & Oyama, 2002: 141).

Αυτοί οι μετέχοντες είναι:

- Το σκηνικό (setting/place).
- Τα στηρίγματα (props/things).
- Ο δράστης ή οι δράστες (actor/people).

1. Αναπαραστατικό Νόημα – Δομές

□ Αφηγηματικές Δομές (Narrative Structures).

□ Εννοιολογικές Δομές (Conceptual Structures),

οι οποίες υποδιαιρούνται σε:

❖ Ταξινομικές Δομές (Classification structures).

❖ Συμβολικές Δομές (Symbolic structures).

❖ Αναλυτικές Δομές (Analytical structures).

2. Διαδραστικό Νόημα ή Σχέση Δράστη – Θεατή

(Interpersonal – Interactive Meaning).

- **Οι εικόνες μπορούν να δημιουργήσουν ιδιαίτερες σχέσεις μεταξύ των θεατών και του εικονιζόμενου κόσμου. Μ' αυτόν τον τρόπο αλληλεπιδρούν με τους θεατές και υπονοούν τη στάση που πρέπει να υιοθετήσουν οι θεατές έναντι αυτού που αναπαρίσταται (εικονίζεται).**

Τρεις παράγοντες παίζουν καθοριστικό ρόλο στην υλοποίηση αυτών των νοημάτων:

- **Επαφή (Contact).**
 - ❖ Εικόνες «Προσφορά» (Offer).
 - ❖ Εικόνες «Ζήτηση» (Demand).
- **Απόσταση (Distance).**
 - ❖ Στενή σχέση (Intimate).
 - ❖ Κοινωνική σχέση (Social).
 - ❖ Απρόσωπη σχέση (Public/Impersonal).
- **Άποψη (Point of View).**
 - ❖ Οριζόντια ή μετωπική γωνία λήψης (Frontal/horizontal angle).
 - ❖ Κάθετη γωνία λήψης (Vertical angle).

3. Νόημα της Σύνθεσης (Textual – Compositional Meaning).

- Η Σύνθεση του όλου έχει σχέση με τον τρόπο που τα αναπαραστατικά και διαδραστικά στοιχεία είναι δομημένα, έτσι ώστε να σχετίζονται μεταξύ τους, με τον τρόπο που αυτά είναι τοποθετημένα στην εικόνα, έτσι ώστε να αποτελούν ένα σύνολο με νόημα (meaningful).
- Η Σύνθεση συνδέει τα αναπαραστατικά και διαδραστικά νοήματα της εικόνας μεταξύ τους μέσω τριών αλληλοσχετιζόμενων συστημάτων (Kress & Van Leeuwen, 1996:181-183).

Τα Συστήματα αυτά είναι:

- **Πληροφοριακή Αξία (Information Value).**
 - ❖ Δομή εικόνας Αριστερά – Δεξιά (Δεδομένο – Νέο).
 - ❖ Δομή εικόνας Επάνω – Κάτω (Ιδανικό – Πραγματικό).
 - ❖ Δομή εικόνας Κέντρο – Περιθώρια.
- **Πλαισίωση ή Περιχάραξη (Framing).**
- **Προβολή (Salience).**
- **Τυπικότητα (ή τροπικότητα) (Modality).**
Κώδικες προσανατολισμού:
 - ❖ Τεχνολογικός ή Επιστημονικός.
 - ❖ Αισθητηριακός.
 - ❖ Αφηρημένος.
 - ❖ Νατουραλιστικός (κοινός).

Αντί επιλόγου

«Ένας δημοκρατικός πολιτισμός θα σωθεί μόνο εάν μετατρέψει τη γλώσσα της εικόνας σε κίνητρο για κριτική σκέψη κι όχι σε πρόσκληση για ύπνωση».

(Umberto Eco)